

Cuprins

Introducere. Psihanaliza după un secol	7
Discursul psihanalitic	7
Conceptele psihanalizei	11
Metode moștenite : psihobiografia și psihocritica	14
Psihologia analitică jungiană	18
Metode moștenite : mitanaliza și mitocritica	23
Încotro ?	25
Urmuz. Mecanismele onirice ale prozei absurde	29
Constantin Stere. Romanul ca autoficțiune	46
Lucian Blaga. Mitul tăcerii	56
Complexul copilului nedorit	62
Identificarea cu sora moartă	73
Criza identitară	79
Afirmarea de sine	89
Leonid Dimov. Identitatea scindată	96
„Problema evreiască”	101
Renegarea tatălui	105
Criza reperelor existențiale	115
Între femeia reală și fantasmă	124
Paradisurile compensatorii	144

Nichita Stănescu. Fuga din trecut	161
Trauma războiului	161
Ruptura de sine	176
<i>Descensus ad inferos</i>	195
Norman Manea. Totalitarism și traumă	205
Jonathan Swift. Regresia la yahoo	218
Ernesto Sábato. Orbire și incest	244
Carlos Castaneda. Șaman sau șarlatan?	270
Teoria receptării, antropologia fenomenologică și studiile emice	276
O psihobiografie	292
„Making belief”	305
<i>Bibliografie critică</i>	311

În repetate rânduri, în scrisori, Leonid Dimov caută să-și pună în lumină rădăcinile etnice alternative. Două identități, menite să înlocuiască, să înobileze și să răscumpere sângele evreiesc, sunt cel mai adesea invocate de scriitor în încercările de autodefinire. Una este cea de rus, de la care Dimov își revendică „sufletul rusesc”, cu marile sale aleanuri, așa cum fusese acesta teorizat de marii clasici ai secolului al XIX-lea. Luciei, care exprimă îndoiala că „eu nu pot fi rus, deoarece nu iubesc ca un rus”, Leonid îi răspunde: „Eu însă îți strig în dureroasele note ale slovelor mărturisirea că sunt rus până în adâncurile sufletului, că mi-aș sfărâma toate visurile și aș rupe toate lanțurile ce mă leagă de viață, numai să simt odată sub picioare pământul sfânt și fără margini al patriei și să fiu măcar o clipă în mijlocul acelor oameni care trăiesc și gândesc la fel cu mine”¹. Nostalgia după locurile și timpurile copilăriei este asumată ca o melancolie a izvoarelor etnice, într-o încercare de construcție a unei întemeieri diferite de cea compromisă.

Aspirația de reîntemeiere genetică și culturală se face simțită și în „naționalismul” românesc al lui Leonid Dimov. Stagiile de cercetare a faunei apelor stătătoare din Munții Apuseni, din anii când era student la biologie, au fost un prilej „de a învăța cu drag limba moșilor și de a o aprofunda”². Din această scufundare în „România profundă” va lua naștere volumul, oarecum incongruent ca tematică față de restul operei dimoviene, dar în acord cu căutările sale de sine, *Litanii pentru Horea*. Anii de formare ai lui Leonid Dimov au stat, desigur, într-o epocă în care ideologiile naționaliste atingeau apogeul. Dar rezonanța poetului cu aceste tendințe se datora, paradoxal, tocmai nesiguranței sale identitare, dorinței de a-și construi niște rădăcini etnice care să-l fixeze într-un mediu altfel ostil. Ostracizat de persecuția socială, viitorul poet s-a identificat cu punctul de vedere al supraeului colectiv acuzator, ucigându-l pe celălalt din el, evreul. În ciuda aderenței sale la mistică legionară – sau tocmai din această cauză –, Leonid Dimov este o victimă a antisemitismului, un caz de autoexterminare interioară.

---

1. *Ibidem*, p. 112.

2. Leonid Dimov, „Între poet și patrie relația este totală”, p. 9.

Uciderea simbolică a tatălui lasă libere fantasmemele de autogenerare ale copilului. După cum remarcă Geneviève Delaisi de Parseval, sintagma „copil natural”, folosită în cultura europeană în sens inclusiv juridic, cum se întâmplă în procesul de (de)stabilire a paternității lui Leonid Dimov, ascunde o „fantasmă partenogenezică”, o reverie a copilului care își destituie tatăl pentru a se concepe el însuși. Familia din tradiția europeană pare a se fi constituit pe o profundă nesiguranță identitară, exprimată printr-un dubiu formulat în termeni legali: „Pater semper incertus, mater certissima” – în conceperea unui copil doar mama poate fi indicată cu siguranță, tatăl rămâne mereu îndoielnic¹. La Leonid Dimov, această prejudecată a luat forma unei îndoieli nu doar în ceea ce privește legitimitatea filiației individuale, ci în primul rând a celei etnice și religioase. Prin Naum Mordcovici, Leonid îl repudia atât pe tatăl fizic, pe om, cât și pe tatăl metafizic, pe Tatăl lui Israel. Lupta cu Iahve va da naștere unei forme aparte de ateism, definibil mai degrabă ca o revoltă decât ca un scepticism.

Nesiguranța culturală în privința posibilității de a certifica paternitatea stă la baza fanteziilor pe care Freud le numește „romane familiale”. În imaginație, copilul își inventează un alt tată, aristocrat, bogat, ilustru, divin, care îi asigură astfel o ascendență glorioasă. Ar fi vorba de o apărare împotriva angoasei incestului, o reverie care să permită trăirea conflictului oedipian cu tatăl la un mod dezangajat, prin intermediar fantasmatic. Această destituire a tatălui face posibilă imaginarea a ceea ce Ferenczi numește o filiație paradoxală, în care copilul își reinventează tatăl, băiatul devine tatăl tatălui său². Leonid Dimov a avut prilejul, traumatic, nu doar de a-și imagina că este un „copil din flori”, ci chiar de a obține, prin proces public, recunoașterea faptului că este „copil natural” al mamei sale. Rămas singur cu mama, el constituie un cuplu automaternant, sau autopaternant, fiind liber să-și inventeze un alt tată. Jean Laplanche a dedicat o analiză subtilă unui caz similar, cel al lui Hölderlin, care, în tinerețea sa, a transferat

-
1. Geneviève Delaisi de Parseval, *La Part du Père*, Seuil, Paris, 1981, pp. 18 sqq.
  2. Cf. Monique Schneider, *Le Trauma et la filiation paradoxale. De Freud à Ferenczi*, Ramsay, Paris, 1988, pp. 212-228.

imaginea tatălui asupra figurilor, tutelare în societatea germană a epocii, ale lui Schiller și Goethe¹.

În locul rămas vacant al *imago*-ului patern, copilul și tânărul Leonid a așezat și el, succesiv, câteva figuri dorite exemplare. Prima dintre acestea este bunicul său, Teodor Dimov. Figura sobră și autoritară a acestuia i-a marcat personalitatea, oferindu-i un model de comportament. De la bunicul său, mărturisește poetul, a învățat „nenumărate meserii practice pe care pot să le profesez și acum, dacă aş vrea, de la tinichigiu până la mai știu eu ce, [el] mi-a pus în mână cărți, m-a învățat rusește și turcește”². Teodor Dimov a fost în fapt tatăl substitutiv, cel care a organizat și preluat conflictul oedipian al fiului cu tatăl, descărcându-l oarecum pe Leonid de angoasa paricidului. Reprezentant al principiilor unei societăți tradiționaliste, în care patriotismul se confunda cu xenofobia (deși Teodor însuși avea rădăcini etnice complicate și o deschidere lingvistică remarcabilă – cunoștea româna, rusa, turca, găgăuza), bunicul a fost cel care a patronat ruptura dintre Nadia și Naum. El a fost cel care l-a crescut pe nepot, în locul tatălui alungat, Leonid fiind un copil al bunicilor, și nu al părinților (mai ales în perioada când Nadia a plecat și ea la Galați, să locuiască cu Naum, lăsându-l pe băiat în grija lui Teodor și a Mitrodorei). El a fost cel care a mijlocit, prin relațiile sale politice, procesul de paternitate intentat lui Naum, prin care tatăl care o răpise pe mamă a fost eliminat din triumghiul oedipian. În sfârșit, el a fost cel care, în locul „numelui-tatălui” ucis simbolic, Mordcovici, i-a dat lui Leonid un alt „nume-al-tatălui”, cel de Dimov.

O a doua figură paternă adoptată de Leonid a fost, în mod paradoxal, dacă judecăm în termeni absoluți, dar în acord cu chinuita logică interioară a poetului, cea a „Căpitanului”. În tulburătoarea scrisoare-mărturisire care deschide epistolarul către Lucia, Leonid Dimov își amintește de săptămânile în care, copil fiind, participase la șantierul de la Casa Verde. În perioada interbelică, Garda de Fier organizase mai multe tabere de muncă, concepute ca niște mijloace de

-
1. Jean Laplanche, *Hölderlin et la question du père*, Presses Universitaires de France, Paris, 1961, pp. 43 sqq.
  2. Leonid Dimov, „Între poet și patrie relația este totală”, p. 11.

educare pe cale constructivă, de formare a „omului nou” dorit de legionari. Forma aceasta de propagandă, propovăduind munca în beneficiul bunului public, a avut un larg ecou, una din cele mai cunoscute realizări fiind, în 1934, Casa Verde din Bucureștii Noi¹. Situat în apropiere de locuința bunicilor Dimov, șantierul I-a atras pe micul Leonid, care se oferea să care apă sau să facă mici cumpărături pentru legionari. Ceea ce îl captiva erau atmosfera de viață colectivă, serile în care „cântam cu mare if «Sfântă tinerețe» sau cântecul banduriștilor cazaci prelucrat de un legionar rus, fost adept al lui Vladimir Ilici Ulianov”².

Pe acest fundal, personalitatea lui Corneliu Zelea Codreanu, care își regiza cu multă atenție prezența publică, asumând o aură mesianică (apariții în costum popular, pe un cal alb etc.), a produs asupra copilului o impresie numinoasă. „Nu o dată”, își amintește Leonid Dimov, „«Căpitanul» care, în mintea mea de copil, luase proporții de zeu m-a mângâiat cu duioșie pe frunte”. Micul Leonid trăia o identificare proiectivă cu cel care încarna la superlativ ideologia antisemită a epocii. El se asimila supraeului reprezentat de Căpitan, instanță care, în drama interioară, era responsabilă de ocultarea imaginii tatălui evreu. Luând partea persecutorului cu sânge arian, el renega în sine componenta etnică a „neamului blestemat”. Cu atât mai mari au fost perplexitatea și frustrarea copilului când, în primul an de liceu, decretul împotriva evreilor au dus la exmatricularea sa. Era ca și cum, încă o dată, figura tatălui venea să-i maculeze puritatea și să-l excludă din societate. În loc să se bucure de „timpurile de glorie” ale legionarilor din 1940 și să participe la Rebeliunea din 1941, el trebuia să demonstreze că nu este „dușmanul” împotriva căruia milita Legiunea Arhanghelului Mihail. Recunoașterea sa drept „copil din flori” era un act de catharsis, care îl făcea demn de a participa la acele „frumoase vremi [...] de care mi-aduc cu drag aminte: vremile încheșării singurului moment de mistică românească, sfârșit astăzi de vânturi potrivnice”³.

---

1. Z. Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, pp. 370 sqq.

2. Leonid Dimov, *Scrisori de dragoste (1943-1954)*, p. 101.

3. *Ibidem*.

Că mistica legionară a exercitat o atracție asupra tinerilor intelectuali români interbelici este un lucru bine cunoscut¹. În cazul lui Leonid Dimov, ea se explică printr-un tragic joc interior, de pactizare masochistă cu agresorul pentru exterminarea „străinului” din sine. Împărțit între un supraeu antisemit și un *imago* patern conotat peiorativ de sângele evreiesc, tânărul Dimov a optat, schizoid, pentru primul. Figura introiectată a Căpitanului se substituia figurii tatălui, dând o dramatică rezolvare paricidă complexului oedipian. Consecințele acestei schisme interioare au fost incalculabile și imprevizibile, perfuzând personalitatea viitorului poet în cele mai ciudate moduri. Dar ele pot da cel mai bine seama de multe din trăsăturile, atitudinile și vocațiile omului și creatorului Leonid Dimov.

Criza reperelor existențiale

Distrugerea imaginii interioare a tatălui dezechilibrează personalitatea copilului în varii moduri. Micul Leonid a trăit un adevărat „carambol identitar”, o confuzie în privința individualității sale. „Când, după ce am terminat școala primară, am intrat în liceu”, își amintește poetul, „mi s-a întâmplat un lucru curios : mi se schimbaseră numele. Și de câte ori mă striga profesorul, trebuia să stau câteva secunde până să-mi aduc aminte că eu eram acela. Și pe urmă, eu însumi nu puteam rosti numele încâlcit cu care mă înzestraseră «cei în drept»”². Legea din afară a dislocat legea dinăuntru, „cei în drept” l-au destituit pe „tatăl de drept”, lăsând un uriaș gol în psihicul copilului în formare. Privat de una din axele constituirii personalității, micul Leonid avea impresia că și-a pierdut identitatea, că nu „este cel ce este”. Un profesor care, pentru a-l proteja de persecuția celorlalți elevi, îl apăra negându-i ascendența evreiască paternă nu face în fapt decât să adâncească incertitudinea identitară. „Mai târziu, profesorul de istorie, auzind cum eram luat în bătaie de joc și știindu-mi toată tărășenia, a binevoit

---

1. A se vedea, spre exemplu, cartea Martei Petreu *Un trecut deocheat sau „Schimbarea la față a României”*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 1999.

2. Leonid Dimov, *Scrisori de dragoste (1943-1954)*, p. 100.

să explice copiilor, cum că eu «nu sunt cel ce sunt», că părintele meu este ofițer în marină și că deci erau nedrepte acușările lor”¹. „Eu sunt cel ce sunt” este fraza prin care se definește Dumnezeu biblic, este formula care desemnează plenitudinea și autonomia ființei. „Eu nu sunt cel ce sunt” este expresia colapsului interior, a vidului care provoacă implozia unei personalități. În continuare am să încerc să sugerez consecințele caracteriale și comportamentale ale acestei traume care a marcat existența lui Leonid Dimov.

Întâi, ea creează o stare de anxietate permanentă, de melancolie cosmică. Figura tatălui, în cadrul triumfului oedipian, este menită să regularizeze relația primitivă a copilului cu mama, să introducă o distanță protectoare în cadrul unei legături copleșitoare, al cărei potențial distructiv a fost pus în evidență de studiile Melaniei Klein. În calitatea sa de „legislator” și prohibitor, tatăl simbolic o împiedică pe mama fantasmatică „să își reintegreze propriul produs”. El apără așadar copilul de spaima imaginară a neantizării prin resorbția în feminitatea maternă, prin reîntoarcerea la starea de nenăscut. În lipsa reperului patern, copilul riscă să fie inundat de angoasa morții². Fondul afectiv al vieții lui Leonid Dimov a fost marcat tocmai de o asemenea persistentă melancolie metafizică, independentă și rezistentă la micile și marile întâmplări ale vieții. Amintindu-și de o zi în care plecase la școală bolnav, Leonid vorbește de „obișnuitele mele – pe atunci – crize, de o stranie melancolie, nefirească la acea vârstă”³. Întrebat, într-un interviu, „în afară de lectură, de traduceri, cu ce altceva vă mai ocupați?”, el răspunde simptomatic: „Cu melancolia. Care pe undeva este și generatoare de poezie”⁴. Spleenul existențial este totodată o formă de doliu după tatăl pierdut, după tatăl interior „ucis” în sine însuși.

Dereglarea reperelor interioare face ca anxietatea să devină greu de suportat. În momentele de presiune exterioară sporită, Leonid

1. *Ibidem*, p. 101.

2. A se vedea în acest sens analiza pe care i-o face Jean Laplanche lui Hölderlin în *Hölderlin et la question du père*, pp. 37-44 *et passim*.

3. Leonid Dimov, *Scrisori de dragoste (1943-1954)*, p. 100.

4. Leonid Dimov, „Între poet și patrie relația este totală”, p. 9.